

La cultura de la solidaritat internacional a Espanya

Rafael Díaz-Salazar

1. Els espanyols i el món internacional
2. Els espanyols i el seu món vital
3. Reptes per a una cultura de la solidaritat internacional

Notes

Apèndix de *Cristianisme i Justícia*: Pistes per caminar

Qüestionaris per al diàleg

1. ELS ESPANYOLS I EL MÓN INTERNACIONAL*: AMBIENT EXTRASOCIETAL

Des de la perspectiva de les ciències socials, entenem per cultura una determinada forma de pensar, sentir i actuar. Si els problemes dels països empobrits no penetren en les formes dominants de pensar, sentir i actuar, és molt difícil que l'internacionalisme solidari pugui expandir-se.

1. INFORMACIÓ I ACTITUDS RESPECTE DELS PAÏSOS EMPOBRITS

El 82% dels nostres ciutadans estima que està informat

La majoria dels espanyols afirma que rep informació de la situació dels països empobrits. Tanmateix, es considera que les informacions sobre aquesta temàtica són escasses. Els mitjans més utilitzats per conèixer aquesta problemàtica són la televisió (81%) i la premsa (45%). Cal tenir present que la informació internacional no és una de les seccions més utilitzades pels telespectadors i lectors, atès que només un 26% afirma que llegeix sovint les seccions de política internacional dels diaris i un 72% declara que les llegeix poc o gairebé mai. Entre els telespectadors les diferències no són tan notables, ja que un 47% segueix amb una certa freqüència aquest tipus d'informacions mentre que el 50% no ho fa¹.

La percepció que els espanyols tenen de les causes per les quals existeixen països rics i països empobrits ens indica que, per a la gran majoria dels nostres ciutadans, hi ha un conflicte estructural entre el Nord i el Sud basat en l'opressió i en les relacions de domini. El 70% pensa que els països capitalistes exploten els països del Sud i bloquegen les seves possibilitats de desenvolupament. Una mica més de la meitat dels espanyols (el 57%) afirma que no s'ajuda aquests països a ésser independents econòmicament, a integrar-se en l'economia mundial i a disminuir la seva pobresa.

Només el 9% expressa indiferència

Són molt pocs els espanyols que expressen indiferència o una escassa preocupació pels problemes dels països empobrits.

La situació en què es troben aquests països preocupa *molt* un 64% dels espanyols majors de 18 anys. Això no significa que aquesta preocupació sigui una de les més intenses al nostre país, atès que preocupa més l'atur, la droga, el terrorisme, el medi ambient i la pobresa nacional. Aquesta intensitat més gran pels problemes socials interns no crea, això no obstant, actituds de refús a l'ajuda als països empobrits: al contrari, Espanya està per sobre de la mitjana europea en el percentatge dels qui estan *molt a favor* d'aquest tipus d'ajudes (al nostre país el 67%, a la Unió Europea el 37%)².

La major part dels espanyols no dóna suport a la tesi que primer cal resoldre la pobresa

* * N.E. Aquest text és part d'un capítol del llibre *REDES DE SOLIDARIDAD. Para derribar el muro Norte-Sur*, que serà publicat per Ediciones HOAC a l'Octubre. C i J ofereix aquest avenç als seus lectors i agraeix a l'editorial el permís de reproducció.

nacional i, en segon lloc, la internacional (exclusivament el 23% pensa així); per contra, ni més ni menys que *el 66% està a favor que es destini el 0,7% dels nostre PIB a l'Ajuda Oficial al desenvolupament (AOD)*; només el 21% s'hi oposa³. Massivament es dóna suport a l'enviament de metges, infermeres, cooperadors, al finançament de projectes, etc. Prop del 80% dels espanyols demanen que la Unió Europea intensifiqui la cooperació amb els països empobrits del Sud i només el 21% considera que aquesta cooperació ha de reduir-se per intensificar l'ajuda als països de l'Est.

El 70% dels espanyols mostra bona disposició a cooperar i ajudar els països empobrits. Ara bé, si ens preguntem per la quantitat de recursos que els espanyols consideren que cal invertir en aquesta tasca, ens trobem amb les dades següents:

Recursos d'Espanya per a invertir per a la Cooperació Internacional	
Molts/bastants	42%
Pocs	32%
Molt pocs	5%
NS/NC	21%

Font: CIS (1994)

Hi ha una certa correspondència entre aquest 74% de ciutadans que diuen que s'han d'invertir recursos en cooperació i el 66% d'espanyols favorables a destinar el 0,7% del PIB a l'ajuda oficial al desenvolupament.

La diferència s'estableix entre els qui afirmen que cal invertir molts recursos i els qui consideren que cal invertir-ne pocs. Pels uns el 0,7% seria un punt de partença i pels altres un punt d'arribada. Davant d'aquest trencament intern del que podríem anomenar el bloc favorable a la cooperació internacional, ens trobem amb el percentatge del 42% de ciutadans partidaris de destinar molts/bastants recursos per a la cooperació internacional, cosa que ens situa amb un realisme més gran davant el grau de solidaritat internacional existent a Espanya. Aquest percentatge es redueix, fins i tot, quan s'intenta captar el grau de consciència sobre la suficiència o insuficiència de l'ajuda als països del Sud, atès que només un 37% d'espanyols consideren que els recursos actuals destinats pel govern a la cooperació internacional són escassos (CIS, 1994).

A què estan disposats els espanyols per la solidaritat

Si passem de l'anàlisi de les opinions sobre *el que ha de fer l'Estat* en polítiques de cooperació internacional al *que estan disposats a realitzar els espanyols* per la solidaritat internacional des de la societat civil, ens trobem amb les actituds següents: a) una gran majoria està disposada a donar diners: el 66% (la mitjana de la UE és el 45%); b) gairebé la meitat es mostra disposada a donar el seu temps en una acció concreta i determinada a favor dels països pobres: el 46% (la mitjana de la UE és el 40%); c) una minoria significativa es mostra decidida a participar en campanyes i accions permanents de solidaritat internacional: el 18% (la mitjana de la UE és el 15%).

Novament trobem aquí certes correspondències entre el 66% de ciutadans a favor de destinar el 0,7% del PIB a AOD, el 64% que afirma que els problemes dels països empobrits els preocupa molt i aquest 66% disposat a donar diners personals. La predisposició del 18% a

participar en campanyes permanents de solidaritat és més gran que el nivell real de pertinença a associacions d'ajuda i cooperació amb països empobrits del Sud, ja que el 1992 només el 5% d'espanyols pertanyien a alguna associació d'aquest tipus (un 7% a la UE)⁴. El desconeixement de la majoria de les ONGD, salvant algunes excepcions, és molt elevat.

Una dada especialment important a tenir en compte, relacionada amb tota aquesta temàtica, és *l'altíssim nivell de desconfiança sobre la destinació final de l'ajuda*. Ni més ni menys que un 86% d'espanyols pensa que d'altres se n'aprofiten, un 82% creu que no arriba als qui la necessiten, un 71% considera que no és adequada a les necessitats dels seus receptors i només un 33% afirma que ofereix bons resultats⁵.

2. SÓN SUMMAMENT ESCASSOS ELS ESPANYOLS QUE S'AUTOIDENTIFIQUEN COM A CIUTADANS DEL MÓN

Ara analitzarem la identificació supranacional i l'interès pels problemes internacionals. La identificació supranacional és reduïdíssima (només el 2%). La majoria dels espanyols s'identifiquen amb els problemes d'àmbit nacional i local⁶. La pertinença ideològica a l'esquerra no influeix en el grau d'identificació nacional o supranacional, com podem veure a continuació:

Identificació Nacional/Supranacional		
Identificació	%	Ideologia d'esquerres
Nacional	39	47
Local	29	22
Com.	19	19
Autònoma	2	3
Mundial		

Font: Del Campo (1992)

És interessant observar com la identificació nacional de les persones ideològicament d'esquerres només és molt lleugerament superior a la mitjana. Aquesta baixa identificació supranacional es veu reforçada per un alt índex de patriotisme, atès que ni més ni menys que el 85% dels nostres ciutadans afirma amb forta intensitat l'orgull d'ésser espanyol. D'altra banda, convé tenir en compte que, malgrat el desenvolupament d'Espanya i la major mobilitat dels ciutadans, és escàs el coneixement directe del Sud, ja que solament un 4% d'aquests declara haver viatjat fora d'Europa i conèixer algun país llatinoamericà⁷.

Des d'aquesta autoidentificació preferentment nacional, té una certa lògica que l'interès per la vida política internacional sigui més aviat escàs. Només un 34% d'espanyols afirma que està bastant interessat en aquesta temàtica.

La conversa sobre temes de política internacional i notícies de l'estranger només és desenvolupada amb força freqüència per un 14% d'espanyols, mentre que la meitat dels nostres ciutadans només parlen d'aquests temes de tant en tant, i prop del 40% no ho fan mai⁸. És interessant constatar que les qüestions relacionades amb els països empobrits constitueixen la temàtica més adequada per al discurs públic de l'Església, atès que el 77% dels espanyols opina que és aquest el tema més apropiat per a la intervenció pública d'aquesta institució. Tanmateix, només un 10% declara que la seva informació fonamental sobre els problemes dels països pobres la rep per mitjà de l'Església⁹. Els partits polítics tampoc no són considerats canals d'informació sobre aquests temes, ja que es considera que se'n preocupen molt poc

(CIS, 1990).

Desinterès per Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina

Atès el tarannà que revelen les dades presentades anteriorment, és lògic que només un 1% de la població consideri que les relacions amb Amèrica Llatina han de ser un dels objectius principals d'Espanya en la seva política de relacions exteriors. Només un altre 1% situa les relacions amb el Magrib i Àfrica com a objectiu preferencial.

La integració europea i els problemes relacionats amb el terrorisme internacional i el narcotràfic han de ser els objectius principals de la política exterior espanyola, segons es desprèn de les enquestes existents sobre aquesta temàtica¹. El 84% afirma que l'àrea d'interès prioritària per Espanya és Europa i el 45% declara que la segona àrea prioritària hauria de ser Amèrica Llatina.

Les dades anteriors han de ser completades amb les referides al grau *d'interès* per àrees mundials que tenen els espanyols:

Interès per Àrees Geopolítiques i Sòcio-Econòmiques			
	Molt/bastant	Esquerra (M/B)	Poc/gens
U. Europea	45%	50%	54%
A. Llatina	35%	40%	65%
Àsia	15%	18%	85%
Àfrica	21%	25%	78%
EUA	32%	38%	67%
Rússia	37%	44%	56%

Font: Del Campo (1992)

Les dades que criden més l'atenció d'aquesta taula són les que fan referència als alts percentatges de desinterès per Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina. Sobta especialment que només el 40% dels espanyols d'esquerres estiguin bastant interessats per Amèrica Llatina i que l'interès elevat per Àsia i Àfrica de gent amb aquesta orientació ideològica només arribi al 18% i al 25% d'aquest grup. Aquestes dades ens indiquen que *l'internacionalisme no és un tret distintiu i diferenciador en la ideologia d' esquerres realment existent*. D'altra banda, és summament il·lustratiu que les mitjanes nacionals dels ciutadans que declaren tenir un escàs o nul interès per àrees com Amèrica Llatina, Àsia i Àfrica siguin ni més ni menys que el 65%, 85% i 78%. Aquests percentatges revelen l'existència d'un horitzó mental i anímic molt centrat en les coses locals i nacionals, atès que fins i tot una mica més de la meitat dels espanyols afirma estar poc o gens interessats per la Unió Europea¹¹.

En aquesta mateixa línia, és interessant conèixer quins són els *sentiments* d'estima/animadversió per determinades àrees¹. Vegem algunes dades significatives:

Sentiments cap a Àrees Geopolítiques i Sòcio-Econòmiques			
	M/B Favorable	Indiferents	M/B Desfavorables
U. Europea	62%	30%	5%

A. Llatina	50%	43%	5%
Àfrica Negra	33%	54%	10%

Font: CIRES (1993a)

Es pot constatar que els sentiments d'animadversió són molt escassos; això no obstant, gairebé la meitat dels espanyols mostra sentiments d'indiferència cap a Amèrica Llatina i només un 33% expressa sentiments bastant favorables cap a Àfrica del Nord. Si d'aquests sentiments genèrics passem a analitzar en quina mesura el que passa en algunes zones del món *afecta* la sensibilitat dels nostres ciutadans, ens trobem amb les dades següents:

Grau que afecten esdeveniments de:		
	Molt/Bastant	Poc/Gens
Unió Europea	72%	27%
Est d'Europa	36%	64%
Amèrica Llatina	37%	63%
Àfrica Negra	36%	64%

Font: CIRES (1993a)

Apareix clarament que els esdeveniments europeus són els que més afecten els espanyols, mentre que el que passa en altres àrees de països de l'Est i del Sud afecta prop del 40% de la població.

Es pot constatar una certa diferència entre el percentatge de ciutadans favorables al fet que l'Estat ajudi els països empobrits i el percentatge de ciutadans que se senten afectats pel que passa en aquests països (el 37%). Aquesta diferència pot ajudar-nos a captar els nivells d'implicació personal relacionats amb la solidaritat internacional.

3. ACTITUDS DAVANT ELS IMMIGRANTS I OPINIONS SOBRE LES POLÍTIQUES D'ESTRANGERIA

Les migracions internacionals de treballadors de països del Sud cap a països rics del Nord constitueixen un dels grans esdeveniments d'aquest final de segle. Les actituds dels ciutadans del Nord davant la presència d'aquests immigrants i davant les polítiques d'estrangeria realitzades pels governs constitueixen un test excel·lent per mesurar el grau de solidaritat internacional existent. La presència d'aquests treballadors introdueix la problemàtica dels països empobrits dins de les societats riques, de manera que cap ciutadà no pugui continuar ignorant l'existència d'aquest immens "altre món". A més, els problemes que comporten les pressions migratòries i la inserció d'aquests ciutadans de països empobrits als estats del Nord pot afavorir la realització de polítiques de cooperació internacional que incideixin en el desenvolupament social i econòmic del Sud.

La immensa majoria dels espanyols diu que no té sentiments xenòfobs o racistes

En les valoracions de diversos grups ètnics, les puntuacions assolides per africans negres i per llatinoamericans són pràcticament semblants a les atorgades als ciutadans europeus i estan per sobre de les referides als nord-americans. L'índex de xenofòbia a Espanya és baix, concretament un 2,5 dins d'una escala en què el mínim de xenofòbia és 0 i el màxim

10¹³. El 1994 només un 18% afirma que votaria un partit racista (el 1991 aquesta intenció de vot se situava en el 5%)¹ i exclusivament el 14% d'espanyols declara que existeixen "massa" immigrants (CIRES, 1993b).

Els nostres ciutadans opinen, a la majoria de les enquestes, que el principal motiu de l'emigració és la misèria econòmica. Potser per aquesta raó el 80% declara que no el molesta la presència d'immigrants: només el 25% afirma que el molestaria bastant tenir veïns marroquins, mentre que el 21% i el 18% expressen la mateixa opinió pel que fa al veïnatge de negres africans i de llatinoamericans, respectivament¹⁵. El 69% afirma que no l'importaria tenir llatinoamericans com a companys de treball (CIS, 1990) i el 67% declara que no el molestaria que els seus fills tinguessin companys d'altres races als col·legis. En general, *la relació amb els immigrants és escassa*, atès que la majoria d'ells no habita en veïnats d'espanyols. La relació laboral és molt poc freqüent (només un 3% declara tenir contactes de treball amb immigrants) i les converses amb aquestes persones estrangeres són poc habituals (exclusivament un 28% manifesta que ha parlat alguna vegada amb un immigrant llatinoamericà). La major part dels enquestats reconeix que les condicions de treball d'aquestes persones provinents del Sud són bastant pitjors que les dels espanyols¹.

Els principals problemes causats pels immigrants són, segons els enquestats, els relacionats amb el tràfic de drogues i amb els robatoris, encara que només el 33% i el 27% dels espanyols pensen que aquests dos problemes *són provocats* per immigrants.

Sensació que els immigrants són un perill potencial

Els espanyols estan dividits gairebé al 50% pel que fa als efectes les repercussions que té la presència d'immigrants al nostre país. El 45% declara que els efectes d'aquesta presència per a la nostra cultura no són ni bons ni dolents; el 55% creu que provoquen més atur, però el 40% considera que no és així; el 57% afirma que la presència d'immigrants no té cap efecte sobre la pujada o baixada dels salaris; el 59% pensa que la seva entrada a Espanya beneficia els empresaris i perjudica els treballadors; finalment, el 44% afirma que afavoreixen l'expansió de la delinqüència mentre que el 47% nega aquesta tesi (CIRES, 1993b).

Com es pot constatar fàcilment, no hi ha un sentiment antiimmigrants, però hi ha consciència dels efectes "perjudicials" que la presència d'aquests estrangers pot comportar pel que fa a seguretat econòmica i ciutadana dels habitants d'Espanya; en aquest sentit, les enquestes revelen l'existència d'una sensació ciutadana segons la qual aquest tipus de treballadors constitueixen un perill potencial, tot i que encara poc activat.

A Espanya existeix una opinió bastant generalitzada que tendeix a afavorir la integració dels immigrants que ja es troben al nostre país. Exclusivament el 31% declara que cal fer tot el que sigui possible perquè aquestes persones tornin als seus països d'origen. És més, el 86% dels espanyols considera que s'ha de proporcionar assistència sanitària i educació gratuïta als immigrants i, fins i tot, el 62% afirma que haurien de tenir dret a rebre el subsidi d'atur i un accés a habitatges dignes. Prop del 70% manifesta que s'hauria de concedir la ciutadania a aquells immigrants que haguessin viscut i treballat més de cinc anys a Espanya. A més, prop del 60% pensa que tot estranger que treballi legalment a Espanya hauria de tenir dret a votar en totes les eleccions (CIRES, 1993b).

Aquestes opinions clarament favorables a una política d'integració *no s'identifiquen sense més ni més amb un desig* que els immigrants s'estableixin definitivament a Espanya, ja que la majoria relativa (el 45%) es mostra a favor que vinguin durant un temps i que després

se'n vagin, enfront d'una minoria relativa (36%) que declara que seria just que els immigrants poguessin portar les seves famílies i assentar-se al nostre país per sempre (CIRES, 1993b).

Les anteriors divergències dins d'aquest bloc favorable a polítiques d'integració es manifesten encara més explícitament quan s'analitzen les actituds i les opinions dels espanyols respecte de l'entrada de més immigrants al nostre territori. Una majoria relativa del 47% és partidària de limitar l'entrada a Espanya d'immigrants procedents de països empobrits i s'inclina per establir un sistema de quotes.

Entrada d'immigrants	
Permetre l'entrada segons una regulació per quotes	47%
Entrada lliure sense quotes	26%
Prohibir totalment l'entrada	8%
NS/NC	19%

Font: CIRES (1993b)

Curiosament, es constata en les enquestes que hi ha una desproporció entre el percentatge de persones que afirmen en abstracte el dret de tot ciutadà de qualsevol país a establir-se a qualsevol territori de la terra i el percentatge d'aquells que manifesten el seu desig que aquest dret abstracte es converteixi en dret positiu. Així, mentre que el 73% dels espanyols manifesten el seu acord amb el dret abstracte anteriorment esmentat, només el 26% defensa que no existeixin quotes d'entrada per a immigrants (CIRES, 1993b). Segurament aquest desfasament té a veure amb la crisi econòmica i la baixa creació de llocs de treball, atès que el 76% dels espanyols declaren que "quan els llocs de treball escassegen, els patrons haurien d'admetre abans els espanyols que els immigrants". A més a més, el 57% dels nostres ciutadans es mostren d'acord amb l'afirmació que "només s'han d'admetre immigrants quan no hi hagi espanyols per cobrir uns determinats llocs de treball" (CIRES, 1993b). El més paradoxal és que, segons un estudi de CC.OO. publicat l'octubre de 1994, 30.000 llocs de treball es van quedar sense cobrir el 1993 en ser refusats per espanyols; això no obstant, el govern va establir una quota legal de 20.000 treballadors immigrants per a 1994.

4. TRETS GENERALS DE LA SOLIDARITAT INTERNACIONAL DELS ESPANYOLS

4.1. Els espanyols mostren una *bona voluntat i una predisposició d'ajut* als països empobrits. Una majoria significativa dóna suport a l'increment de l'ajut oficial al desenvolupament i està disposada a donar diners a organitzacions de solidaritat internacional, tot i que existeix una gran desconfiança respecte de la destinació final de l'ajut al desenvolupament.

4.2. Hi ha *poca consciència de la insuficiència* de l'ajut que els països rics presten als països empobrits. Així mateix, la implicació afectiva i pràctica dels espanyols en matèria de política de cooperació i solidaritat internacional és més aviat baixa.

4.3. *Les prioritats dels espanyols se centren en problemes socials nacionals.* Les qüestions relacionades amb la pobresa extrema mundial i amb les desigualtats internacionals queden relegades davant dels temes nacionals i locals.

4.4. *L'autoidentificació ideològica d'esquerres no comporta una clara distinció i*

un fort component internacionalista. Els ciutadans no noten que els partits polítics d'esquerra es distingeixin especialment per preocupar-se pels problemes de la pobresa mundial i la desigualtat internacional. És més, certes formulacions del que hauria de ser una política de "nova esquerra" reforcen la no-centralitat de l'internacionalisme i el caràcter no prioritari ni preferencial de les polítiques de cooperació internacional. (Vegeu a les notes la citació de N. Sartorius¹⁷).

4.5. Existeix *poca identificació supranacional* i un interès escàs per la vida política internacional. Els espanyols s'identifiquen majoritàriament amb les coses nacionals i locals i no es mostren gaire interessats ni gaire afectats pel que passa en àrees del món no europees, tot i que cal tenir en compte que hi ha un percentatge significatiu- proper al 40%- que sí que se sent implicat en el drama dels països empobrits.

4.6. A Espanya *els sentiments xenòfobs i racistes són minoritaris, tot i que han crescut en els tres últims anys*. En general, no hi ha rebuig cap als immigrants, encara que el contacte amb ells és molt escàs. La major part dels espanyols és a favor de polítiques d'integració, però defensa establir quotes d'entrada que regulin la pressió migratòria en funció dels treballs no desitjats pels espanyols.

2. ELS ESPANYOLS I EL SEU MÓN VITAL AMBIENT INTRASOCIETAL

1. OBJECTIUS, INTERESSOS I ASPIRACIONS VITALS

Gaudir de la família i els amics, tenir una feina que doni seguretat

Les aspiracions i els objectius vitals majoritaris dels espanyols són clarament tres: gaudir de la família i els amics, tenir una feina que doni seguretat econòmica i possibilitats de consum, i disposar de temps lliure per a activitats de lleure. La religió i la política no apareixen com a objectius vitals dominants. Les dades de les enquestes ens indiquen que a allò que s'aspira és a una "vida senzilla i natural" molt centrada en la família i en "el desenvolupament de l'individu"¹.

Els grans ideals col·lectius (justícia, democràcia, llibertat) són menys valorats que els individuals i grupals. Les necessitats afectives i d'autorealització són les que marquen els interessos vitals predominants.

Pel que fa als joves, els seus interessos dominants són clarament dos: "passar-s'ho bé" (72%) i "tenir feina o uns bons estudis per al futur laboral" (22%); només un 4% dels joves afirmen tenir interès a participar en activitats de transformació social i de servei a la vida col·lectiva¹⁹. Les aspiracions vitals fonamentals i majoritàries consisteixen a tenir èxit professional (50%), formar una família (46%) i guanyar diners (33%); només un 17% manifesta que ajudar els altres és la seva principal aspiració existencial². El perfil de l'executiu o professional liberal d'èxit sembla que és el prototipus humà o model social de referència. El temps de la vida és construït dins de la xarxa afectiva primària (família/amics), està configurat bàsicament pels missatges televisius i depèn de la integració en el mercat de treball com a mitjà d'assegurar i reforçar els afectes i el consum. Inevitablement, aquest horitzó vital i socio-cultural incideix poderosament a l'hora de situar-se davant la solidaritat internacional.

Solidaritat exigida més que no pas practicada

El model de societat desitjat és el que es caracteritza per la primacia de interès públic i la regulació estatal de l'economia. Una societat en la qual s'afavoreixi l'existència d'ingressos igualitaris, l'ajuda pública sigui important i l'Estat sigui responsable de tenir cura de les persones (pensions, salut, etc.). Aquesta última qüestió es considera, fins i tot, més important que la creació de riquesa. Mentre que el 72% dels espanyols consideren que "l'Estat és responsable de tots els ciutadans i que ha d'ocupar-se de totes aquelles persones que tenen problemes", només el 21% opina que "els ciutadans són responsables del seu propi benestar han de ser ells mateixos els qui es facin càrrec de la situació quan tinguin problemes"²¹

Crida l'atenció el fet que en l'últim lustre hagi crescut el percentatge de l'opinió pública que dona suport a un model de societat igualitària, en què primi el fet públic i l'Estat es preocupi del desenvolupament dels drets socials. Considero que podem parlar de l'existència a Espanya d'una forta *solidaritat de demanda*. Ara bé, si relacionem les dades que avalen el

suport a aquest tipus de solidaritat amb les que fan referència als objectius, interessos i aspiracions vitals de la majoria dels espanyols, s'entreveu que la *solidaritat de demanda* no comporta un model de societat participativa amb persones molt preocupades pels problemes dels altres. Més aviat, el que es desitja, al meu entendre, és que hi hagi *molt d'Estat per a molt individu*; és a dir, que els interessos vitals familiars i individuals estiguin protegits per una forta institució.

El desig de seguretat sòcio-econòmica i ciutadana, barrejat certament amb l'aspiració a una justícia social més gran, vertebrava l'opinió dels espanyols sobre els objectius prioritaris per Espanya els propers deu anys. La lluita contra l'atur, la repressió del consum de drogues i la disminució de la inseguretat ciutadana són els tres principals objectius assenyalats pels enquestats. La millora de la sanitat i l'educació, la contenció dels preus i la disminució de les desigualtats són els altres objectius importants i rellevants per a l'opinió pública. Crida l'atenció que la solidaritat internacional no aparegui entre els objectius fonamentals per al nostre país.

En el tipus de ciutadà que es desitja no apareixen les "virtuts públiques"

És un ciutadà bastant afí a aquest model de societat i a la seva manera de reproducció sòcio-cultural. Així sembla que es pot deduir de les respostes a la pregunta sobre les principals qualitats a fer desenvolupar en els nens. Com podem veure a continuació, no apareixen virtuts públiques com la solidaritat, la donació als altres, el compromís per la justícia i la pau, la compassió amb el sofriment aliè, la participació en la construcció de la societat, l'estima i el respecte al medi ambient, etc. Per contra, el model de socialització que es presenta és una barreja de formalisme i flexibilitat molt imbuït pel que alguns pensadors de l'"Escola de Frankfurt" van denominar la *tolerància repressiva*. D'una banda, es propugna inculcar bones maneres, responsabilitat i obediència i, de l'altra, tolerància.

Principals qualitats a fer desenvolupar en els nens		
	Espanya (1990)	U. Europea (1993)
Bones maneres	83%	40%
Responsabilitat	80%	56%
Tolerància i respecte	74%	50%
Obediència	44%	13%
Imaginació	41%	11%
Generositat	-	8%

Font: Orizo (1991) i Eurobarómetro (1993)

Actituds davant el treball i la propietat dels mitjans de producció

Aquestes actituds revelen també el tipus d'aspiracions, objectius i interessos vitals dels espanyols. Respecte al *treball*, els tres aspectes que es consideren més importants són: obtenir bons ingressos (78%), tenir-lo segur (62%) i compartir-lo amb companys agradables (61%). El 39% considera que el més important és que sigui útil a la societat. La majoria dels espanyols (78%) manifesta una elevada satisfacció amb la seva feina i només el 20% declara estar insatisfet².

Pel que fa a la *propietat* i la direcció de les empreses es manifesta una lleugera

preferència per la cogestió; entenent per cogestió que els propietaris i el personal assalariat participin en el nomenament de directius i en l'organització de les condicions de treball. No es refereix tant a l'adopció de responsabilitats en la direcció de les empreses, atès que tan sols un 30% d'espanyols considera que el més important del treball és assumir responsabilitats. Crida l'atenció el reduït percentatge de suport a l'autogestió, fins i tot entre els treballadors:

Formes preferides de Propietat i Direcció de les Empreses			
Propietat i direcció	Mitjana	Treballadors	Joves
Privades	25%	21%	17%
Estatals	4%	5%	12%
Cogestió	36%	43%	44%
Autogestió	18%	19%	23%

Font: Orizo (1991) i González Blasco (1989) (datos de jóvenes)

Es pot observar que a Espanya no predomina ni la forma capitalista ni l'anticapitalista, sinó que hi domina un model mixt que entronca molt bé amb el tarannà reformista majoritari.

Emergència de valors postmaterialistes

Al seu torn, la preferència per la cogestió té una certa relació amb l'emergència de valors postmaterialistes. Els indicadors de l'existència de tals valors són el desig de participar en la presa de decisions en tots els àmbits de la vida social, la demanda de protecció de la llibertat d'expressió, l'aspiració a una societat menys impersonal, la defensa del medi ambient i l'anhel que les idees comptin més que els diners.

A Espanya hi ha una emergència significativa d'aquests valors com a aspiracions vitals, tot i que encara aquests valors estan més presents en l'univers simbòlic dels nostres ciutadans que en les realitzacions pràctiques. Així, per exemple, tan sols el 9% d'aquests manifesta *com a prioritat* que les idees comptin més que els diners (Orizo, 1991). També es nota aquest aspecte en l'ús del temps lliure, ja que aquest temps no se sol utilitzar per a pràctiques de participació en accions de solidaritat; més aviat es fa servir en l'increment del consum.

Entre els joves, que és on hi ha una emergència més gran de valors postmaterialistes, la major part del seu temps lliure el dediquen a activitats com mirar la televisió (75%), escoltar música a casa (70%) i sortir amb els amics (69%). Mentre que el 71% declara que el seu interès més gran és "passar-s'ho bé", només el 4% declara que "participar en activitats de participació i de servei a la vida comunitària" és el seu interès primari²³.

2. COMPORTAMENTS SOCIALS: ESCASSA PERTINENÇA A ASSOCIACIONS, MOVIMENTS I ORGANITZACIONS

A la dècada dels noranta aquesta pertinença s'ha reduït encara més respecte de la dècada dels vuitanta. Només un 22% de nous ciutadans manifesta pertànyer a algun tipus d'associació, encara que exclusivament un 12% declara que fa un treball voluntari i actiu en l'associació de pertinença. Les organitzacions religioses, esportives i culturals són les que tenen un nombre més gran d'associats, mentre que les polítiques, sindicals i de moviments

socials en tenen un nombre menor. Els joves presenten un nivell d'associacionisme més petit i estan més integrats en associacions esportives i culturals. Exclusivament el 12% dels joves espanyols declaren pertànyer a associacions, tot i que el 54% d'aquests manifesta que estaria disposat a pertànyer a alguna (Orizo, 1991).

Pertinença a associacions			
	1990	1981	Joves*
Pertanyen a associacions	22%	31%	14%
Religioses	6%	15%	4%
Esportives	5%		15%
Cultural/Artística/Musical	4%		8%
Partits Polítics	3%		2%
Sindicats	3%		3%
Altres	1%		
Treb. Volunt. As.	12%	23%	

Font: Orizo (1991), * CIRES (1993a), CIS (1990)

També crida l'atenció l'exigu percentatge de participació en els nous moviments socials (taula anterior en l'apartat "Altres"). La immensa majoria dels joves no participen en aquests moviments, tot i que expressen una gran acceptació i suport extern. Tanmateix, és paradoxal que el 58% dels esmentats joves consideri que els moviments ecologista i pacifista "no són un antisistema" i que el 71% declari que tots dos moviments "no són d'esquerra radical" (Orizo, 1991).

És il·lustratiu, també, del tarannà social de la nostra joventut que, per exemple, el percentatge d'alta confiança i valoració de la policia sigui superior a l'atorgat als sindicats; així, mentre el 57% dels joves manifesta que té molta confiança en la policia, tan sols el 39% declara que té aquest mateix grau de confiança en els sindicats (Orizo, 1991). Com encertadament s'ha comentat en una investigació recent, augmenta el nombre de joves que se senten "progrés i de dretes" (Elzo, 1994). Aquesta nova barreja de progressisme i dretanisme defineix molt bé el tarannà sòcio-cultural de grans sectors de la nostra societat.

A Espanya hi ha una *dèbil solidaritat d'oferta*, tot i que la *solidaritat de demanda* sigui molt forta i posi topalls a ofertes polítiques conservadores d'Estat mínim. La baixa intensitat de la *solidaritat d'oferta* constitueix també una barrera per a ofertes polítiques d'esquerra alternativa.

L'existència d'un gran individualisme i d'una resistència a participar en associacions i moviments socials no significa que estiguem davant d'un tipus de societat marcada per l'intimisme, el retraïment, l'aïllament, etc. Al contrari, creixen les xarxes locals i tot tipus de tribus socials. Hi ha una gran solidaritat intrafamiliar, tribal i de xarxes socials primàries; això no obstant, la solidaritat extrafamiliar i extratribal és escassa.

3. ACTITUDS I POSICIONS POLÍTIQUES INTERÈS POLÍTIC MOLT REDUÏT, ESPECIALMENT ENTRE ELS JOVES²

Les actituds polítiques de les persones tenen molt a veure amb la solidaritat. Malgrat la gran degradació que pateix la política, la construcció d'un món més solidari passa

inevitablement i necessària pel compromís polític. Considero que, en general, hi ha una correspondència entre l'apoliticisme i la insolidaritat.

El 74% dels espanyols més grans de 18 anys (i el 80% dels joves) manifesten tenir un escàs o nul interès per la política (Orizo, 1991; CIRES, 1993a, b). És molt significatiu que per al 70% dels nostres ciutadans els sentiments que els inspira la política siguin "irritació", "disgust", "indiferència", "desconfiança", "avorriment". Exclusivament un 25% associa la política amb "compromís" i "interès" (Orizo, 1991). La política, fins i tot, és desterrada dels temes habituals de conversa (només un 9% parla sovint de temes polítics). No ens ha d'estranyar, doncs, que el proselitisme polític hagi desaparegut, pràcticament, de la nostra societat (tan sols un 11% declara que sovint intenta convèncer políticament els qui l'envolten) (Orizo, 1991).

Ideològicament la major part se situa al centre-esquerra

S'aut identifiquen clarament com d'esquerres el 23% dels espanyols i com clarament de dretes el 10%, la resta presenta posicions centristes amb una clara orientació cap a l'esquerra moderada (Orizo, 1991). No hi ha cap gran ideologia política que aglutini significativament grans percentatges de població. L'evaporització de les grans ideologies i la fragmentació ideològica són les dues dades que criden més l'atenció si tenim en compte la immensa càrrega ideològica que ha tingut el segle XX. En els joves cal parlar més aviat de buit ideològic, atès que ni més ni menys que el 44% d'aquests afirmen no tenir-ne cap.

La distribució de les adhesions ideològiques dels nostres joves és la següent: socialista (21%), socialdemòcrata (7%), comunista (6%), revolucionària (3%), liberal (9%), democratacristiana (4%), conservadora (4%), franquista (2%)²⁵; és a dir, un 37% s'identifica - molt fragmentàriament - amb ideologies d'esquerra i un 19% amb ideologies de dreta.

Les mitjanes nacionals d'autoidentificació ideològica també mostren una gran fragmentació (la majoritària és la socialista, però només un 15% d'adhesions ideològiques). Les ideologies de dreta superen les d'esquerra en percentatges *d'adhesió*. Així, mentre que el 42% dels espanyols s'aut identifiquen amb ideologies de dreta, el 35% ho fa amb ideologies

Autoidentificació Ideològica	
Conservador*	21%
Liberal	14%
Democratacristià	7%
Socialdemòcrata	8%
Socialista	15%
Comunista	3%
Radical ^c	2%
Anarquista	1%
Ecologista (verd)	6%
Cap/NS/NC	20%
*Se'ls ha afegit l'1% dels qui afirmen ser només de dretes i només d'esquerres	
Font: Demoscopia (1994)	

d'esquerra i el 20% amb cap (Demoscopia, 1994).

La majoria dels espanyols s'enquadren políticament dins del que podria denominar-se el bloc del reformisme conservador, atès que per les dades que hem pogut veure fins ara la demanda de reformes s'inscriu dins d'una recerca de reforç de les seguretats ciutadanes i socio-econòmiques. Els límits a propostes polítiques dretanes i esquerranes són molt forts. Les innovacions polítiques tenen moltes dificultats per obrir-se camí.

La immensa majoria - ni més ni menys que el 70%- no expressa simpatia per cap partit polític

Em sembla que aquest és un indicador de l'immens buit polític existent a la nostra societat i del caràcter instrumental, canviant i, fins i tot, cínic del vot polític. La distribució dels qui expressen simpaties partidàries és la següent: PSOE (12%), PP (9%), IU (4%), Verds (2%), Nacionalistes de dreta (1%), Nacionalistes d'esquerra (1%) (CIRES, 1993a). Entre els joves es nota una distribució semblant i és significatiu que només un 33% d'aquests joves expressi la possibilitat d'unir-se a algun partit polític (CIS, 1990b).

L'actitud d'apoliticisme es reflecteix també en els alts percentatges que declaren que mai no han participat en actes de protesta política o laboral. A Espanya hi ha molta més submissió que insubmissió:

Participació en actes de protesta política o laboral				
	Més d'una vegada	Una vegada	Mai	NS/NC
Total	10%	6%	77%	7%
Joves	22%	12%	66%	-

Font: CIRES, 1993a

L'anàlisi de la participació ciutadana en diverses formes d'acció política ens porta a les mateixes conclusions: una immensa inhibició dels espanyols en les lluites socials i polítiques, que només són desenvolupades per sectors reduïts de la població.

Participació en diverses formes d'acció política				
	Feta	Podria	Mai	NS
Signar una petició	18%	32%	31%	19%
Secundar boicots	4%	20%	56%	19%
Participar en manifestacions	19%	35%	33%	14%
Ocupar edificis o fàbriques	2%	14%	67%	18%
Vagues il·legals	5%	15%	65%	16%

Font: Orizo, 1991

Tan sols prop del 20% d'espanyols ha participat en accions col·lectives com signar una petició o acudir a una manifestació. L'actitud ciutadana poc inclinada a intervenir en mobilitzacions socials constitueix una important dificultat per a la pràctica de la solidaritat.

4. TRETES GENERALS DEL TARANNÀ SÒCIO-CULTURAL DELS ESPANYOLS

4.1. La societat espanyola està instal·lada en la *cultura de la satisfacció*. I, com ha afirmat Galbraith, és molt difícil que en un tipus de societat regida per tal cultura es pugui desenvolupar una àmplia solidaritat nacional i internacional. Aquesta tesi no comporta la negació que existeixin problemes greus i que moltes persones no estiguin d'acord amb el fet que les coses siguin així. El que pretenc assenyalar és que no hi ha una actitud generalitzada de rebel·lia social i d'acció conseqüent amb aquesta actitud.

4.2. Es nota una alta intensitat amb *el que és meu i el seu entorn* i una baixa intensitat amb les *instàncies tradicionals de participació social* (associacions, partits, sindicats, esglésies, etc.). Aquesta actitud ha estat definida encertadament com a "subjectivitat pragmàtica" (Orizo, 1991). La política, cada vegada més, és un món aliè i menyspreable i, a tot estirar, s'admet com un procediment inevitable per a la gestió dels assumptes públics.

4.3. Som davant d'una societat del niu familiar i "tribal", els individus del qual cerquen, sobretot, l'autorealització personal per itineraris de càlcul egoista. El desengany experimentat en l'àmbit públic alimenta aquest tarannà.

4.4. *Difícilment es pot parlar de "retorn de la societat civil"* fora que identifiquem aquesta amb el conjunt de les corporacions, de tal manera que societat civil sigui igual que societat corporativa. A Espanya el que existeix és una societat dèbil, mancada d'ideals col·lectius altruistes (salvat excepcions), difícilment mobilitzable, i amb poca "vivacitat psicològica":

"Aquesta societat (dels noranta) se'ns presenta amb menys vivacitat psicològica (respecte als vuitanta). És una societat amb menys interessos, menys motivada, una mica més tranquil·la i integrada, amb menys tensió; una mica més feliç, però també una mica més feixuga; una societat desapassionada, en definitiva" (Orizo, 1991; 224).

Aquesta manca d'ideals col·lectius altruistes és la que explica, al meu entendre, la preeminència d'estils de vida "light", de perfils vitals "tous", d'actituds ètiques situacionistes i relativistes. Els títols de la trilogia de Lipovestky expressen amb gran encert aquesta situació: "La era del vació". "El imperio de lo efímero", "El crepúsculo del deber".

4.5. La nostra és una societat cada vegada més homogeneïtzada per una concepció hedonista i narcisista de la vida. S'hi ha realitzat un enorme canvi d'interessos, que cada vegada graviten més a l'entorn de l'anomenada *cultura de l'individualisme*. Aquest individualisme coexisteix amb una alta reivindicació d'igualitarisme, però aquesta paradoxal barreja d'individualisme i igualitarisme no il·lumina una cultura de la solidaritat. Aquesta cultura no pot ser alimentada principalment per una *solidaritat de demanda*, sinó per una *solidaritat d'oferta*.

4.6. Espanya, com la majoria de les societats occidentals, és impregnada per la *cultura de la petita burgesia*. Considero que aquesta és la que articula l'hegemonia cultural al nostre país. El consens social és fonamentat en aquesta cultura:

"Efectivament, els valors burgesos donen seguretat; desproveïts de la seva dimensió *de classe*, s'han convertit en el contracte d'assegurança, en la llei del

consens, en el gran denominador comú d'una col·lectivitat inquieta... El retorn als valors burgesos significa, en primer lloc, una gran revisió, suma de totes les desil·lusions registrades els vuitanta, i una profunda desconfiança respecte de les utopies. Ideologies diluïdes, pèrdua de confiança en el sistema econòmic, incomprensió del context internacional cada vegada més tràgic, dèficit de credibilitat de la ciència enfront de la Sida, augment de la violència i la inseguretat... Malgrat les aparences, no hi ha res *retro* en aquest moviment de fons. Al contrari, es va cap a la cohabitació entre les aportacions irrefutables de la societat de consum i el redescobriments de l'herència burgesa... La modernitat pura i dura ha traït les expectatives, però el seu balanç alliberador no es qüestiona...

Els valors burgesos ocupen el buit deixat per la fi dels *anys d'utopia*. Ara per ara ofereixen un model incontestat, una terra de ningú ideològica per a temps de crisi. Queda l'esperança de molts marginats i nostàlgics de la lluita de classes que - en contra de Nietzsche- el burgès no sigui *l'últim home*"².

4.7. Es pot constatar una emergència de *valors postmaterialistes* i un desig soterrat de participació social. Aquesta emergència del que podríem anomenar una *ciutadania social submergida* encara té poca expansió, a causa del desconeixement i del no-retrobarment entre les associacions, organitzacions i moviments socials existents al nostre país (amb pocs membres) i aquest nou sector ciutadà emergent. És urgent una pedagogia col·lectiva d'iniciació a un compromís ciutadà solidari d'àmbit nacional i, sobretot, internacional.

3. REPTES PER A UNA CULTURA DE LA SOLIDARITAT INTERNACIONAL

L'anàlisi sòcio-cultural presentat en els dos apartats anteriors ens ha mostrat els graus de solidaritat nacional i internacional existents a Espanya. Podem afirmar que hi ha una construcció social i personal de la solidaritat en què intervenen molts factors (aspiracions vitals, objectius, interessos, motivacions, actituds, situacions econòmiques i polítiques, processos de socialització, etc.). És cert que les actituds i els comportaments dels espanyols respecte a qüestions que tenen a veure amb la solidaritat internacional depenen, en gran mesura, del peculiar ambient intrasocietal que hi ha al nostre país.

1. IMPLICACIONS ÈTIQUES

Considero que el balanç final ens porta a concloure que a Espanya predomina més una cultura de la insolidaritat que una cultura de la solidaritat. Aquesta situació comporta unes greus repercussions i uns costos morals (evidentment des d'una determinada ètica de la solidaritat), entre els quals assenyalaria els següents:

a) *Una profunda alienació de la persona.* La recerca ansiosa de la felicitat i la realització se centra en un conreu narcisista de si mateix, que provoca un excessiu autocentrament i un autèntic *imperialisme del jo*. Considero que l'autèntica realització del jo es desenvolupa per mitjà de la donació. Qualsevol persona que hagi tingut una experiència amorosa comprendrà que com més s'estima l'altre, més s'és un mateix. Igualment, com més amor social té una persona, més feliç és. Les societats regides per la cultura de l'individualisme són societats malaltes, que cada vegada han de fer servir més recursos violents per defensar el seu benestar en un món rodejat de misèria.

b) *Un triomf de la manera petitburgesa d'ésser al món.* No afirmaré que la cultura burgesa no tingui valors i que, fins i tot, no sigui convenient assumir-ne alguns. Ara bé, la manera petitburgesa d'ésser al món representa un *estil de vida* centrat en l'obtenció de seguretat econòmica, l'acumulació de béns, el familisme tancat, el rebuig del compromís polític directe, la inhibició davant la injustícia aliena, la polarització de totes les energies per conquerir el major grau de confort i consum de béns, etc. Aquesta manera de ser i d'estar en el món, un cop ha estat introjectada, immunitza davant la injustícia i el dolor dels altres i insereix els seus membres en un estat d'"innocència" social. La manera petitburgesa d'ésser i estar al món, en la mesura que és regida per *l'individualisme possessiu*, constitueix un obstacle fortíssim per a la solidaritat internacional.

c) *Un domini de la cultura de la insolidaritat.* No existeix a la nostra societat una actitud generalitzada afí a una moral de la "com-passió" i la responsabilitat amb el sofriment de milions d'éssers humans. Està estenent un subjecte humà bastant impermeable al dolor aliè. Sembla que està guanyant legitimitat la pregunta-resposta de Cain: "Sóc jo, per ventura, el guardià del meu germà?" Certament que no existeix un cainisme actiu, però sí un cainisme passiu; des de la perspectiva de la pobresa extrema i les immenses desigualtats internacionals, les accions humanes han de ser valorades tant pels seus actes com per les seves omissions.

d) *Una misèria moral pròpia de l'individualisme: l'ètica egoista del càlcul racional.* En determinats ambients està imposant un tipus ètica que consisteix a jutjar i valorar

la realitat i les accions humanes en funció de la satisfacció de determinats interessos personals. Des d'aquesta perspectiva, s'intenta fins i tot fonamentar la solidaritat des de l'essencial perspectiva del càlcul de repercussions positives que aporta als interessos egoistes. Tot i que aquest tema requeriria una explicació molt extensa, que aquí no puc abordar, si que voldria manifestar que per a mi aquest plantejament constitueix la quinta essència d'una nova misèria en l'àmbit social.

Si el destí dels milions d'empobrits del món depèn de la decisió d'un càlcul racional sobre els avantatges que comporta ésser solidari amb els seus problemes, la persistència de la injustícia internacional està assegurada i reforçada. Una expressió d'aquest peculiar tarannà moral és el següent paràgraf d'un editorial d'EL PAÍS sobre *Espanya i el 0,7%*:

“...tenim un panorama en què el més fàcil és pensar que la caritat ben entesa comença per un mateix. Aquest punt de vista no s'ha de considerar pas racista: al contrari, en ell hi ha una respectabilitat inherent: A Espanya falten encara moltes infraestructures, moltes modernitzacions i diverses reconversions. Hi ha massa tercer món a casa. Espanya necessitaria per a ella diversos 0,7%... El nostre país hauria de tendir cap a aquest 0,7%, però sense fer-ne una carrera contra la lògica, les necessitats i les omissions pròpies” (7-XI-97).

Qualsevol que hagi visitat un país del mal anomenat tercer món, que estigui informat de les dades de la pobresa mundial o consideri que el 0,7% no és la meta de la solidaritat internacional, sinó senzillament l'inici de l'inici, podrà captar el que dóna de si un cert pensament progressista i l'ètica del càlcul racional i de l'egoisme il·lustrat per a construir la solidaritat internacional.

e) Una pèrdua d'un universalisme/internacionalisme moral: l'expansió de la cultura de la ceguesa i de l'oblit. Quan en la regulació moral de les nostres actituds desapareixen els problemes dels països empobrits, ens introduïm en una cultura de la ceguesa, per més científica que pugui ser la nostra mentalitat o la nostra societat. Senzillament ens comportem com cecs, com savis cecs fins i tot, ja que, de fet, desconeixem la realitat primera: la immensitat de la pobresa i de la injustícia que oprimeix la majoria de la humanitat. I, per tant, ens instal·lem en una cultura aparentment innocent, però profundament cruel: la cultura de l'oblit del dolor de milions d'humans, provocat, entre altres causes, pel sistema socio-econòmic i polític que assegura el benestar del Nord. La part de la Terra pretesament més avançada i científica es converteix, així, en la més analfabeta mentalment, vitalment i moralment.

2. ELS ÀMBITS DE CONFIGURACIÓ DE LA CULTURA DE MASSES CONSTRUIR LA CONTRACULTURA DE LA SOLIDARITAT

Si estem instal·lats en la cultura de la insolidaritat (salvant rellevants i significatives excepcions), el gran repte que s'imposa és construir una nova contracultura, *la contracultura de la solidaritat*. Aquesta contracultura hauria de tenir un gran objectiu: transformar les maneres dominants de pensar, sentir i actuar. Per a això el primer que hem d'indagar són les qüestions següents: on es creen les maneres de pensar, sentir i actuar?, què o qui forma i configura l'actitud i el comportament bàsic de la gent? I, consegüentment, com podem intervenir en aquests àmbits per difondre la contracultura de la solidaritat i socialitzar en aquesta contracultura?

Pot resultar significatiu recordar les instàncies de *formació* de les persones compromeses de l'època franquista. Crec que les principals foren: a) La mateixa realitat, amb el seu rostre d'injustícia i repressió; b) les ideologies sòcio-polítiques, que aleshores tenien un gran poder de seducció i de difusió clandestina o semiclandestina per mitjà de llibres i revistes que marcaren molta gent; c) els grup d'acció (partits, sindicats, moviments apostòlics obrers i juvenils), atès que aquests tenien molt present les tasques de formació; d) la mateixa acció i les lluites socials i polítiques que anaven creant mentalitats, sentiments i voluntats.

Avui les principals instàncies de formació de les maneres de pensar són la família, el grup d'amics i els mitjans de comunicació social. La realitat està més marcada per l'aspiració d'èxit i dels guanys monetaris que per la percepció de la insolidaritat; els llibres i les ideologies han perdut influència davant els mitjans de comunicació social; partits i esglésies sembla que han perdut la seva capacitat formativa; i l'acció social i política - salvat d'excepcions significatives- més aviat brilla per la seva absència. Vegem les opinions del joves sobre aquest tema:

Crec que a aquestes instàncies de referència i socialització caldria afegir-n'hi una altra no per invisible menys real. Em refereixo a l'"aire" dominant que es respira en una societat, als

On s'aboquen idees i interpretacions més influents	
Casa/Família	51%
Amics	35%
Mitjans de comunicació	31%
Centres d'ensenyament	21%
Llibres	21%
Església	4%
Partits Polítics	4%
Font: Elzo, 1994	

climes culturals (ofertes de sentit, propostes d'estils de vida, judicis i opinions dominants, modes, missatges publicitaris), al medi ambient sòcio-cultural que acaba impregnant l'atmosfera vital d'una societat. Per construir la contracultura que propugno cal generar una "ecologia" de solidaritat internacional que introdueixi "nous aires", nous "climes culturals" per canviar l'atmosfera vital dominant.

Aquesta nova "ecologia" és la que han començat a crear al nostre país les acampades de la *Plataforma del 0,7*. Aquestes acampades prefiguren el que pot arribar a ser un nou camí de creació de maneres de pensar, sentir i actuar configurades per l'internacionalisme solidari.

3. ALGUNS REPTES SÒCIO-CULTURALS

Que el dolor dels països pobres penetri en el nostre món

El principal repte que ha d'afrontar l'internacionalisme solidari a Espanya, des de la perspectiva cultural propugnada aquí, se sintetitza en una de les frases més profundes d'aquest segle: "El que és essencial és invisible als ulls" (Saint-Exupéry). Que vull dir amb això? Doncs, senzillament que si no es transforma la *infraestructura cultural* de la nostra societat, difícilment aconseguirem que els àmbits polítics i econòmics es posin al servei de l'*internacionalisme solidari*. Entenc per *infraestructura cultural* aquell conjunt de percepcions, sentiments i valors bàsics i centrals que configuren les mentalitats, actituds, voluntats i comportaments determinants en una societat. Per transformació d'aquesta infraestructura entenc, dels del punt de vista de l'*internacionalisme solidari* i la seva cultura consegüent, les accions dirigides a

aconseguir que el dolor, el sofriment, la pobresa i la injustícia existents als països empobrits *penetri* en l'interior dels individus, grups, institucions, societats i estats fins a aconseguir configurar d'una manera solidària la *mentalitat*, el *cor*, les *preocupacions*, les *aspiracions*, les *expectatives*, les *necessitats*, els *valors*, els *objectius*, els *desigs*, i les *pràctiques econòmiques i socio-polítiques* d'aquests. Cal aconseguir que el Sud empobrit, que ens envaeix per fora amb les seves onades migratòries, també i sobretot ens inundi per dins fins a convertir els seus problemes en els nostres problemes. La tenda d'acampada solidària es pot treure de la ciutat en un moment determinat, però la tenda del Sud no pot deixar d'acampar en el nostre interior i en la *infraestructura cultural* de la nostra societat i del nostre Estat. Evidentment que només amb aquesta tasca no es poden canviar les relacions de desigualtat entre el Nord ric i el Sud empobrit, però sense ella difícilment es pot arribar a l'arrel de la cultura i la política de la solidaritat internacional.

Altres reptes a assumir

a) Generar una contracultura de la solidaritat com una nova cultura de l'acció, de la participació, de la militància, en definitiva.

b) Revifar l'emergència del postmaterialisme i activar les seves bases socials de suport. Hi ha gent desitjosa de superar els *estils de vida* centrats en el consum i l'obtenció de diners i està disposada a participar en accions socials. Cal fer un esforç de pedagogia col·lectiva per oferir a aquesta gent camins concrets d'acció solidària.

c) Exorcitzar la *solidaritat de demanda* des de la *solidaritat d'oferta*. Cal aprofitar l'existència a Espanya de demandes igualitàries per convèncer els nostres ciutadans que sense una oferta més gran individual i grupal de solidaritat activa no es pot avançar en la lluita contra la desigualtat nacional i internacional.

d) Oferir propostes fortes de socialització i una espiritualitat fonda per crear *ideals col·lectius altruistes*. Avui existeix un immens buit educatiu al nostre país que, paradoxalment, coexisteix amb un espectacular augment de l'escolarització i de tot tipus d'ensenyament. En moltes ocasions es podria parlar de l'existència d'un *ensenyament sense educació*. No fa gaire, un dels nostres més coneguts intel·lectuals oferia el balanç de fi de segle següent: "les tradicions s'han acabat, no tenim res a ensenyar a la generació següent"²⁷. No podem esperar que hi hagi solidaritat en una societat que no socialitza els seus membres en ideals morals i altruistes, sinó que els abandona i instal·la en una "era del buit" (Lipovestky). La solidaritat no sorgeix del no-res, sinó d'un determinat conreu de mentalitats, sentiments i voluntats. Crec, per això, que s'ha d'impulsar amb força l'associacionisme infantil i juvenil de tarannà ètic solidari. Alhora, els ideals col·lectius i els estils de vida altruistes i solidaris necessiten fonts permanents de realimentació, i aquestes fonts no són altres que les espiritualitats fondes. Jo sóc cristià, i tinc molt present en aquest sentit l'espiritualitat pròpia de l'Evangeli, però considero que han existit i continuen existint d'altres espiritualitats fondes religioses, agnòstiques i atees molt potents per alimentar l'acció solidària. Cada una d'aquestes espiritualitats o místiques fondes tenen una gran potencialitat per convertir-se en antídots davant de la *cultura de la ceguesa i de l'oblit*. Especialment, crec que el cristianisme de l'alliberament avui és una de les més formidables "*ideologies de la transparència*" per revelar l'alienació que provoca tal cultura.

e) Formar l'*home-món* enfront de l'*home-poble*. Algunes de les dades presentades a les pàgines anteriors criden poderosament l'atenció en revelar-nos l'existència d'un excés de localisme i nacionalisme en una conjuntura històrica tan mundialitzada i interdependent. El

somni leonardià i renaixentista de l'home veritablement universal no sembla que hagi avançat substancialment. Considero que l'absència d'una mentalitat i d'una sensibilitat universalistes i internacionalistes i l'ascens de sentiments i autoidentificacions bàsicament locals i nacionals al Nord del planeta constitueixen una greu regressió antropològica i un immens obstacle per a la construcció d'una *contracultura de la solidaritat internacional*. Per això cal multiplicar les iniciatives per educar els nostres ciutadans en les dimensions internacionals de la nostra vida a la terra. El lema "pensar globalment (internacionalment), actuar localment" hauria de ser el que guiés l'acció referida a aquest repte educatiu.

- f) Avaluar el treball i l'acció dels grups socials, culturals, religiosos, econòmics, polítics, etc., des dels *estils de vida solidària* que creen en els seus membres i en el medi on es desenvolupen.

APÈNDIX DE “CRISTIANISME I JUSTÍCIA”*

PISTES PER AVANÇAR

Després de la lectura del Quadern, en aquest apèndix redactat per Cristianisme i Justícia volem compartir les nostres preocupacions, utopies i desigs, i proposar algunes pistes per caminar. Ens cal:

1. APROFUNDIR EN UNA ESPIRITUALITAT PROFÈTICA

Les societats occidentals de la cultura de la satisfacció estem arribant al buit de les paraules i a la insensibilitat dels documents per valents que siguin. Cal generar, com Jesús, *signes i conductes* que ens treguin de sobre la cultura de la ceguesa i de l'oblit insolidaris.

2. CANVIAR EL NOSTRE ESTIL DE VIDA

Un altre estil de vida no centrat en el consum i en l'obtenció dels diners, ens faria caminar cap a una societat en què tots puguem gaudir d'iguals drets i viure la solidaritat internacional. Cal aprendre a gaudir d'una manera no depredadora. Aquest *nou estil de viure* pot fer-nos més humans obrir-nos a nous horitzons.

3. INCORPORAR NOVES METES EDUCATIVES

Una educació *per al desenvolupament* hauria de ser present en totes les instàncies educatives, des de primària fins a la universitat. La solidaritat no sorgeix del no-res sinó d'un conreu de mentalitats, sentiments, voluntats i, sobretot, d'experiències.

Una seriosa programació d'educació *per la pau* ens portarà a criticar les relacions violentes que es generen a la nostra societat, al boicot de tota violència i a la lluita contra la indústria i el comerç armamentista.

4. PRENDRE PARTIT PER UNA ECONOMIA PLANETÀRIA

Cal *formar economistes* en el camp de les relacions Nord-Sud, que ens vagin responsabilitzant del medi ambient, i ens conscienciïn de com hem de viure humanament en una terra habitable. A això haurien de tendir especialment les institucions docents dependents de l'Església.

5. FORMAR PER A LA JUSTÍCIA DES D'UNA PERSPECTIVA MUNDIAL

Cal continuar prenent seriosament la formació de les persones i la crida a comprometre'ns en una política activa, des d'una *perspectiva mundial*. Fomentar *experiències* internacionals: després del coneixement, contacte compromís amb els països del Tercer món, la vida ja no és la mateixa.

6. DONAR SUPORT A INICIATIVES OBRERES I SINDICALS

No perdre el treball d'informació internacionalista en el món obrer i recuperar el millor de la seva cultura. La crisi industrial a Occident obligarà que el tema de les relacions industrials Nord-Sud torni a ser central. *Donar suport a tota iniciativa* que es proposi aconseguir més justícia igualtat.

7. FOMENTAR LA CULTURA DE LA INSUBMISSIÓ

Donar suport als *moviments d'insubmissió*, és a dir, de "desobediència civil" a l'ordre imperant, que és el que fa que els països pobres estiguin en aquesta situació. Insubmissió no solament en el camp del servei militar, sinó sobretot en l'econòmic (objecció fiscal, anticonsumisme), en el camp de la investigació científica i industrial.

8. COMPROMETRE'S AMB EL VOLUNTARIAT

Actuar positivament en la cultura del voluntariat, en el creixement de les organitzacions, en l'ajut a la reflexió i formació de persones compromeses. Col·laborar en la formació de gent no solament per als sectors de marginació al nostre país, sinó per al d'emigrants.

9. POTENCIAR LA FORÇA TRANSFORMADORA DE LES ONGS

Ajudar que les *ONGS* incideixin amb més radicalitat en els *mecanismes estructurals* des dels països del centre, que generen pobresa i injustícia. Cal que continuïn essent instàncies de transformació i no es converteixin en oficines manipulades pel sistema.

10. DEMANAR LA REFORMA DE LA CARTA DE L'ONU

Democratitzar el Consell de Seguretat, control del FMI i del BM per les N.U. Progressiva reserva de les armes a només l'autoritat mundial...

11. APROPAMENT I COMPROMÍS DE LES ESGLÉSIES

Que compreguem que Déu ens surt a l'encontre dels crucificats de la història i que anem pel món menys preocupats pels problemes eclesiocèntrics.

*Aquest apartat ha estat redactat per CiJ, prenent com a base una conferència de l'autor. En el llibre de Díaz Salazar, citat a la p. 3, s'aborda àmpliament el tema de les polítiques governamentals i les iniciatives ciutadanes de solidaritat internacional.

QÜESTIONARIS PER AL DIÀLEG

1.El Quadern porta molts requadres amb enquestes. Intenta respondre personalment les principals.

- *En quina resposta et situaries tu?*
- *Quins comentaris et susciten?*

2.Comparteixes el que diu l'autor sobre la "desmotivació" política?

- *Creus que la corrupció és la causa de tal motivació?*
- *Estaries d'acord que solament és una excusa?*

3.El Quadern sosté que tot i que el percentatge d'actituds racistes a Espanya és baix, ha crescut marcadament els últims anys.

- *El consideres ja al·larmant? Què es podria fer per detenir-lo?*

4.L'autor parla diverses vegades de "solidaritat de demanda" enfront de "solidaritat d'oferta".

- *Com entens aquestes expressions? Estàs d'acord amb la valoració de l'autor?*
- *A què es pot deure que reclamem a altres una solidaritat que nosaltres no estaríem disposats a donar?*

5.L'autor parla també d'"una cultura de la insolidaritat". Altres autors (per exemple I. Zubero a *Las nuevas condiciones de la solidaridad*. Bilbao, Desclée, 1994) sostenen que el que avui està en crisi no és la solidaritat sinó els "camins" per fer-la efectiva.

- *Valora totes dues opinions*
- *Què caldria fer per anar creant aquests "camins"?*

6.L'autor parla també d'una "cultura de l'oblit"

- *Què li passa a la nostra societat que com més informació rep sembla que oblidi més?*

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
T: 93 317 23 38; espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>
juny 1995

NOTES

- ¹ R. APARICIO, *Estudio sobre conocimiento, imagen y actitudes de la ayuda al Tercer Mundo*, Madrid, Riddel / Coordinadora de ONGD, 1988; R. RAMOS, *Actitudes y opiniones de los españoles ante las relaciones internacionales*, Madrid, CIS, 1987.
- ² CIS, *Datos sobre cooperación internacional*, Estudio 2.122, Noviembre de 1994; EUROBAROMETRO, "La coopération de la CE avec les pays du Tiers Monde", *Eurobaromètre*, núm. 36/ desembre (1991); EUROBAROMETRO, "La façon dont les européens perçoivent le Tiers Monde", *Eurobaromètre*, núm. 36/ març (1992).
- ³ CIS (1994), o.c. Vegeu també l'enquesta de DEMOSCOPIA sobre aquesta qüestió en *El País*, 20 desembre 1994. És interessant observar que estan a favor d'aquesta mesura el 73% dels votants d'IU, el 68% del PSOE i el 64% del PP. El tema del 0,7% deu ser un dels de més acceptació i consens a Espanya i, per tant, s'entén menys que triguin a prendre la decisió per part del govern i els seus aliats parlamentaris.
- ⁴ Aquesta dada i les immediatament anteriors es poden veure a Eurobarometro (1992).
- ⁵ R. APARICIO, o.c.
- ⁶ S. DEL CAMPO, *La opinión pública española y la política exterior*, Madrid, Tecnos/Incipe, 1992.
- ⁷ CIS, "actitudes ante el extranjero/Relaciones con Iberoamérica y la CEE", *Reis*, núm. 50 (1990).
- ⁸ CIS (1990) y R. RAMOS, o.c.
- ⁹ F.A. ORIZO, *Los nuevos valores de los españoles*, Madrid, ediciones SM, 1991.
- ¹⁰ S. DEL CAMPO, o.c.
- ¹¹ *Nota de l'Editor*: Segons diversos membres del nostre Centre que han estudiat el text d'aquest Quadern, Catalunya seria encara una excepció per la coincidència d'un intens sentiment nacionalista i un marcat interès per Amèrica Llatina (Centroamèrica, Bolívia, Xile, etc.). Fem aquesta observació sense cap presumpció, només perquè seria una gran irresponsabilitat que aquesta solidaritat es perdés, ofegada per la cultura dominant.
- ¹² CIRES, *Identificación supranacional*, Madrid, Fundación BBV, 1993a.
- ¹³ CIRES, *Actitudes hacia los inmigrantes*, Madrid, Fundación BBV, 1993b.
- ¹⁴ Dades de l'enquesta *Los españoles y el racismo* (*El Mundo*, 21 març 1994).
- ¹⁵ CIRES (1993b).
- ¹⁶ CIRES (1993b).
- ¹⁷ "(El Tercer Món, un objectiu per a l'esquerra)... el que no vol dir convertir-se en força d'agitació en solidaritat amb els països "pobres" - com abans s'agitava a favor dels països "socialistes"- o aparèixer davant dels propis conciutadans més preocupats per la sort d'aquells que d'aquests, o amb tesis poc realistes que es mostren en contradicció amb el manteniment del benestar dels pobles dels països desenvolupats. La teoria segons la qual el desenvolupament dels països "pobres" pressuposa rebaixar el nivell de vida dels països "rics" ha de ser rebutjada amb la mateixa força que aquella que, de fet, practica el malthusianisme econòmic i social a favor d'una minoria de nacions i pobles". N. SARTORIUS, *Un nuevo proyecto político*, Madrid, El País-Aguilar, 1992, pp. 21-22.
- ¹⁸ F.A. ORIZO, o.c.
- ¹⁹ CIRES, *Juventud*, Madrid, Fundación BBV, 1993c.
- ²⁰ J. ELZO (ed.) *Jóvenes españoles' 94*, Madrid, Ediciones SM, 1994.
- ²¹ DEMOSCOPIA, "Barómetro de Otoño", *El País*, 2 octubre 1994.
- ²² F.A. Orizo, o.c. Les opinions dels joves sobre aquestes qüestions es poden veure a P. GONZALEZ BLASCO (ed.) *Jóvenes españoles'89*, Ediciones SM, 1989.
- ²³ CIRES, o.c., 1993c.
- ²⁴ R. DÍAZ-SALAZAR, "Los jóvenes y el futuro de la política", *Noticias Obreras*, núm. 1.132 (1994).
- ²⁵ CIS, "Los jóvenes", *REIS*, núm. 52 (1990); CIS, "Cultura Política", *REIS*, núm. 49 (1990).
- ²⁶ CH. MAKARIAN, "Vuelve el espíritu burgués" (publicat a *Le Point*, 28 de maig de 1993 i reproduït en *El País*).
- ²⁷ A. ELORZA, "El mundo que dejamos a los hijos", *El País/Temas de nuestra época*, 30 de septiembre de 1993, p. 6.
- © *Cristianisme i Justícia* – Roger de Llíria 13 – 08010 Barcelona T: 93 317 23 38 – Fax: 93 317 10 94
espinal@redestb.es – <http://www.fespinal.com>